

משפה לחשיבה

איך לדבר על בני אדם?

ד"ר גבריאלה עילם
www.negishut.com

הרצאה ביום עיון בעריכה לשון ותוכן, החוג ללשון עברית אוניברסיטת חיפה
19 לינואר 2011

למה משפה לחשיבה?

שפה היא כלי מרכזי לחשיבה:

❖ השפה מאפשרת לנו ומשמשת אותנו כדי ליצור מחשבות ורגשות, "ללכוד" אותן ולתת להן נוכחות (חולפת: בחשיבה, בדיבור, מתמשכת: בכתב).

❖ באמצעות השפה אנו מנסחים לעצמנו ולאחרים את יחסנו למצבים, לדברים, לאנשים, את הרצונות והבקשות שלנו, את השקפת עולמנו.

למה חשוב איך מדברים/כותבים?

איך ומה שאנו אומרים, המילים והמונחים בהם אנו משתמשים, התכנים שאנו בוחרים לכתוב/לדבר עליהם:

❖ מבטאים את יחסנו לדברים,

❖ משפיעים על המחשבות, הרגשות, הרצונות, הגישה, וההתנהגות שלנו, של עצמנו,

❖ ומשפיעים על המחשבות, הרגשות, הרצונות, הגישות וההתנהגות של האחרים.

בתהליך רכישת השפה (שפת אם)

❖ הילד רוכש את המילים בשפת אימו כולל משמעותן על ידי תקשורת בין-אישית (פעילה) עם דוברי שפת אמו, מהם הילד לומד איך להשתמש במילים (בביטויים, במשפטים) כדי לתקשר עם האנשים שסביבו.

❖ רק לאחר מכן המילים מופנמות ומשמשות כאבני היסוד לעיצוב החשיבה של הילד ושל המבוגר.

למילים יש משמעות חברתית-תרבותית

❖ המילים רוויות/ספוגות במשמעות החברתית-תרבותית שמיוחסת להן, משמעות המתבטאת באופן השימוש בהן.

❖ ההתאמה (החלקית) בין המשמעות שהילד/הפרט לומד לייחס למילים לבין המשמעות המיוחסת למילים בסביבתו החברתית-תרבותית היא שמאפשרת תקשורת בין-אישית באמצעות השפה.

מה שאנו חושבים ומבטאים

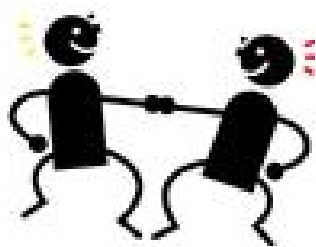
❖ התכנים של מחשבותינו, כמו גם התכנים שאנו בוחרים לבטא באופן מילולי (בדיבור או בכתיבה), מעוגנים בסביבה החברתית - תרבותית שלנו: באיך ובמה שרלוונטי, באיך ובמה ש"לגיטימי" לעסוק בו ולהתייחס אליו.

❖ הסביבה החברתית והתרבות שבה אנו חיים משפיעה לא רק על מה שאנו אומרים אלא גם על מה ואיך שאנו חושבים, מרגישים, רוצים.

מה ואיך שאנו מדברים או כותבים

יכול:

להחליש ולרפות ידיים או להעצים ולחזק

לבטל או להנכיח

לשפה יש כוח רב

בעיצוב וביטוי של גישות ותפיסות
של מחשבות, אמונות ורגשות

וגם:

בשינוי של תפיסות מיושנות ושגויות

המטרה שלי

לגייס אתכן ואתכם מבחינה מקצועית ואישית לקידום של שינוי חברתי-תרבותי (גם) על ידי אופן השימוש בשפה, בדיבור ובכתיבה.

להשתמש ב"טקסט" (בע"פ ובכתב) כדי להשפיע, כדי לקדם שינוי.

איזה שינוי?

❖ אנחנו בעיצומו של תהליך לשינוי מהותי בחברה ובתרבות במטרה ליצור את התנאים שיאפשרו גם לאנשים עם כל סוג של מוגבלות להיות חלק בלתי-נפרד מהחברה: להגיע, להשתתף, לקבל שירות באופן שוויוני מכובד ועצמאי ביחד עם כלל הציבור.

❖ הצלחת התהליך מחייבת שינוי עמוק בתודעה ובמודעות של כל אחד ואחת מאתנו.

כולנו חלק מהחברה

❖ כולנו אימצנו במודע ושלא במודע הרבה מהיחס, הגישה והדעות הקדומות לגבי אנשים עם מוגבלות.

❖ מה (התוכן) ואיך (הכלים/ השפה) שאנו חושבים ומרגישים משתקף באופן שאנחנו מתייחסים, מתנהגים ומתבטאים (בדיבור ובכתיבה) אל אנשים עם מוגבלות ועליהם.

שינוי חברתי-תרבותי עמוק

מחייב שינוי במילים, במונחים, במושגים וגם בתוכן.

❖ אי אפשר לבטא השקפת עולם חדשה במושגים ישנים שהם טעונים במשמעות תרבותית ישנה.

❖ כדי לנסח ולבטא תפיסות חדשות, גישות חדשות ומצבים חדשים, יש ליצור מושגים חדשים ומתאימים, לפתוח לדיון, למחשבה (לתודעה) תכנים חדשים.

כמה אפשרויות לבחירת השפה

❖ שפה תקינה לשונית (משמעות "מילונית", "אקדמית", "אסוציאטיבית / תרבותית").

❖ שפה תקינה פוליטית.

❖ שפה הנקבעת על פי העדפות של אנשים עם מוגבלות או ארגונים מייצגים שלהם.

המלצה: השפה הראויה

שפה מכבדת שיכולה לקדם יצירת שינוי עמוק ומקיף באופן הדיבור והכתיבה כך שיבטאו את התפיסה לפיה אנשים עם מוגבלות הם שותפים מלאים בחברה ובחיים החברתיים בכל תחומי החיים, בזכות, באופן שוויוני, מכובד ועצמאי.

איזו שפה?

הוועדה לבדיקת חקיקה מקיפה בנושא זכויות אנשים עם מוגבלות משנת תשנ"ו-1996 המליצה: לאמץ את הלשון "**אדם עם מוגבלות**", להבדיל מ"**נכה**", כמינוח חדש המבטא תפישה חדשה.

לא עוד דיון במפגרים ונכים;

האדם הוא נקודת המוצא..."

מונחים אלה אומצו בניסוח חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, 1998.

שפת "אנשים תחילה"

הדגישו "אנשים תחילה":

❖ **אמרו:** "אדם עם מוגבלות", "אדם שיש לו אפילפסיה", "אדם עם מוגבלות שכלית", "אדם שיש לו שיתוק מוחין", "אדם עם מוגבלות שמיעה".

❖ **אל תאמרו:** "מוגבל", "אפילפטי", "מפגר".

איך לבחור מונחים ראויים?

❖ התרכזו קודם כל במשמעות ולא רק בתקינות הלשונית של השפה או בפירוש "המילוני" של המילה.

❖ **אל תאמרו:** "בעל מוגבלות", "בעלי מוגבלויות", "בעל מוגבלות בראייה"... שהרי אילו הייתה לאדם בעלות על המוגבלות ייתכן שהיה מוכר אותה.

❖ **אל תאמרו:** "אנשים עם מוגבלויות" אלא אם כוונתכם לומר שלכל אדם יותר ממוגבלות אחת.

❖ **אל תאמרו:** "אדם עם מגבלות". לכל אדם יש מגבלות, ואולי לא? אולי השמיים הם הגבול?

עוד המלצה

❖ אל תאמרו "צרכים מיוחדים". הצרכים של אנשים עם מוגבלות נחשבים "מיוחדים" רק מכיוון שלא התחשבו בצרכיהם עד כה.

❖ במידת הצורך, עדיף להשתמש במונח "צרכים נוספים", המבטא את העובדות במציאות הקיימת.

איך ועל מה לדבר/לכתוב?

❖ אל תתמקדו בלקות שלא לצורך העניין.

אנשים עם מוגבלות הם אנשים רגילים שיש להם מגוון של יכולות.

❖ חשוב להדגיש שמדובר באדם (באנשים) ולא ב"לקות" או במוגבלות שהיא רק אחד המאפיינים שלו/ה, לא המאפיין העיקרי או היחיד.

הקשיבו היטב לפני שאתם מספרים

❖ כשאתם מתייחסים, מדברים וכותבים אל ועל אנשים עם מוגבלות חשוב להקשיב היטב.

❖ אל תתחמקו מהתייחסות לתכנים הנוגעים לחייהם של אנשים עם מוגבלות, "לפרטים הקטנים", גם אם לא נהוג להתייחס אליהם בדרך כלל.

❖ כמו כולנו, גם אנשים עם מוגבלות שונים מאד זה מזה ביכולותיהם ובצורכיהם בכל ההיבטים, כולל ביכולות האישיות הקשורות למוגבלות. בחברה שלנו לרוב אין מודעות לעובדה זו.

התוכן (1)

❖ אל תתארו אנשים עם מוגבלות כמסכנים,
"מוכי גורל", "סובל מ...", "קורבן של..."
איכות החיים תלויה במידה רבה בסביבה
פיזית וחברתית נגישה ומתאימה.

❖ אל תתארו אנשים עם מוגבלות שהצליחו
כ"על אנושיים". זה מעורר ציפיות שכל אחד
יכול ושמכשולי הסביבה אינם מהווים מכשול.

התוכן (2)

❖ אל תתארו אנשים עם מוגבלות כ"גיבורי-
על" שהתגברו, לכאורה, על הלקות או
המוגבלות. ההצלחה קשורה ביכולות
וכישורים, המוגבלות לא מגדירה את האדם.

❖ אל תאמרו: הצליח "למרות מוגבלותו".
ההצלחה היא בזכות הכישורים והיכולות
ולמרות מכשולי הסביבה הפיזית והחברתית.

הכי חשוב לזכור: כולנו בני אדם

אנשים עם מוגבלות הם אנשים רגילים,
שיש להם יכולות ורצונות, משפחה וחברים.
התייחסו, דברו, כתבו אל ועל אנשים עם
מוגבלות:

"בגובה העיניים", בכבוד, בנימוס,
בהקשבה, בסבלנות, וברגישות

כפי שהייתם רוצים שידברו, יכתבו ויתייחסו
אליכם.

תודה

www.negishut.com